

УДК 821.163.3-1(049.3)

УДК 929Миркуловска,Б.(093.3)

Виолета АЧКОСКА

Филозофски факултет - Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

violetaa@fzf.ukim.edu.mk

ЗА ЖЕНАТА ВО СТИХОЗБИРКАТА АНГЕЛОТ ОД КУРБИНОВО И ДРУГИ СТИХОВИ НА БИСТРИЦА МИРКУЛОВСКА¹

Бистрица Миркуловска, навраќајќи се на ликот на жената во Рациновите *Бели Муѝри*, низ Ленка, Билјана, Вела, Величка, Фиданче, како што вели самата, се обидува да го здогледа „ликот на жената низ стихот, цврсто вкоренет во онаа – *ѝросѝа и сѝроѝа македонска ѝесна*“.² Таа жена љубена-недољубена, жена-мајка, жена-борец, жена згазена од невремиња, но непокорна и силна како Злата Мегленска, Илинка, Сирма, Вера, Невена, Фана..., ќе биде инспирација за песните посветени на жената во нејзините строги и убави песни, отпечатени во стихозбирката издадена постхумно.

Бистрица ја чувствува македонската жена со целиот свој здив, онаа жена што ги негувала длабоките корени на македонскиот опстој и била чувар на традицијата, со своето трпение и љубов. Таа жена знаела да застане простум и со телото и со духот, полна со храброст и борбеност за да ги зачува младите фиданки да дадат нови плодови, да дојдат нови генерации, како што вели таа, за „ТЕМЕЛ НОВ“. А, темелот го бара во прамајката, заштитничката на огништето семејно – *Големаѝа мајка – од неолиѝоѝи до геноѝи генеишен*. Така, историјата на македонската жена Бистрица ја започнала со симболиката на божицата МА, чии фигури ги има во неизмерното археолошко богатство на Македонија. Наспроти женската фигура на Големата мајка „предачка, и ткајачка, и везилка...“, стои Адам од Говрлево, можеби, машкиот прататко од неолитот, за кого ТАА подготвувала „бела

¹ Бистрица Миркуловска, „Ангелот од Курбиново и други стихови“ – постхумно издание, уредник на изданието Милица Анчевски, Скопје : М. Анчевски, 2025, ИСБН 978-608-67316-0-1, СРП – Каталогизација во публикација НУБ „Св. Климент Охридски, Скопје COBISS. MK-ID 65420549.

² Бистрица Миркуловска, „Подигни очи – очи засвети – Жената во ‘Бели Мугри’“, *Премосѝувања, авторски избор*, Академски печат, Скопје 2020, 214.

риза даровна“. Така, праисторијата се доближува до новото време, кога Ленка на Рацин ја ткаеше кошулата даровна. Големата мајка бдее над домашното огниште како чувар! Нејзиното тело е симбол на плодноста. Таа раѓа нови поколенија. Оваа нејзина улога ја удостоила да биде почитувана како божество! Но, истовремено таа ја пренесува традицијата на сите жени-мајки што по неа ќе го понесат дарот на мајчинството, „продолжувањето на родот“.

Но, жената-мајка кај Бистрица истовремено е жена-христијанка, жена-страдалница, жена-борец, жена-мома-сонувалка. Непокорот кон туѓото владеење, низ различни форми ги поврзува сите во една. Тие до последен здив ја бранеле својата чест, по која посегале поробувачите на Македонија. Некои од нив, како Злата Мегленска или Илинка, се спротивставиле на османлиските насилници-туѓоверци, жртвувајќи го својот млад живот за да ја сочуваат верата и честа, што биле дел од нивното патријархално воспитување и традиција. Во исто време, тоа бил и силен отпор против посилниот, бидејќи смртта им била помила од напуштањето на христијанската вера или ропството. Издржувајќи ги страотните измачувања, тие се издигнувале над мачителите, сè додека ангелот не им ја прифатил душата:

„Грозоморно Злата ја мачеле...
Лебедица бела издржала...
Евангелието го бранела...“

(*Мома свейица Злаиџа Мејленска*, магистрален сонет)

А, таму каде што згаснувал нивниот млад живот, останувала „сказната вековна – копнеж по света СЛОБОДА“. Тоа бил изворот на бистра вода, духовната храна од која ќе се напојуваат идните генерации (*Сказна за Илинка*).

Жената кај Бистрица е достоинствена личност што се издигнала над границите поставени од нејзиното време и средината. Такви биле борбените жени за време на османлиското владеење – Сирма Војвода и Румена Војвода, ајдутки и водачки на ајдутски дружини. Затоа биле запаметени и опеани во колективната меморија на македонскиот народ. Негувајќи ја со неверојатна емотивна истенченост македонската епска традиција како мотив, Бистрица Миркуловска го напишала сонетниот акростих *На Сирма војвода*. Тука доаѓа до израз контрастот помеѓу традиционалната улога на жената – да му биде покорна на домаќинот, да раѓа деца и да ја гледа домашната работа, наспроти жената што ги надминала со вештина и храброст сите седумдесет ајдути и станала водач на ајдучка дружина. Тргнувајќи „во бојот лут за СВЕТА СЛОБОДА“, четата на Сирма дваесет и три

години успешно го бранела мијачкиот крај од разбојници.³ Така, јатаганот и кубурот ѝ станале верни другари, а „орманот – дом и ситни дечиња“.

Со формирањето на Македонската револуционерна организација во 1893 година, борбата на македонскиот народ добила организирана форма – борба за слобода и за автономија, како чекор кон државност. Во таа крвава борба што однела огромни жртви, животот ќе го загуби и војводата Гоце Делчев. Неговата интимна драма е истоветна со многу други од ова време кон крајот на XIX и почетокот на XX век, време во кое, како последно збогум до своите сакани, момите, верениците и жените везеле востаничко знаме и им го подарувале за да го развеат во борбата. Во овие потресни животни драми спаѓа и прекинатата љубов на Гоце Делчев и неговата сакана, охридската Јустинијана – *Јанка Каневчева*, на која Бистрица Миркуловска ѝ посветила сонетен акростих. Бистрица со тага пее дека венчалното руво останало необлечено, чинарот во Охрид „громосан гранки загубил“, а Гоце-војвода му останал верен на заветот „Смрт или слобода“. Но, Гоце му остава аманет на својот другар Михаил Герциков: „Ако се случи нешто со мене, ако ме убијат, има две нешта за кои милеам – татковината и Јанка. Чувај ги и двете. Ако некогаш, подоцна, се родат некакви чувства меѓу тебе и Јанка, бидете благословени“. Вереницата на Гоце, Јанка Каневчева, по Гоцевата смрт во Баница, следните неколку година ќе ги помине во црнина. Пет година подоцна, откако се родиле чувства, Јанка и Михаил Герциков стапиле во брак.⁴

Особено славни страници македонските жени запишале во текот на антифашистичката народноослободителна борба од 1941 до 1944 година. Тогаш македонската жена излегла масовно од анонимноста, стапнувајќи на историската сцена. Таа, со пушка в раце, се изборила за својата рамноправност, борејќи се бестрашно, рамо до рамо со мажите, за слободата на татковината. Меѓу овие храбри жени чиј живот завршил со маченичка смрт, биле младите партизанки: Нада Бутникошарова, Невена Георгиева-Дуња, Маца Овчарова, Нонча (Марија) Камишова, Вера Циривири-Трена, Оливера (Вера) Јоциќ, Мирка Гинова и многу други.

На младата партизанка од велешкиот партизански одред „Димитар Влахов“, храбрата Невена Георгиева-Дуња, Миркуловска ѝ ја посветила прекрасната песна *Моминско цвеќе – Невенче*. Ова е песна за една

³ Славчо Ковиловски, „Книжевното и историското за Сирма Војвода“, *Годишен зборник на Филолошки факултет* 2018, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, год. 9, бр. 12, 2018, 33-42.

⁴ <https://denesen.mk/kakov-chovek-bil-goce-delchev-piel-teshko-kafe-gi-mrazel-predavnicite/> ирепледано: 29.V 2018

предвреме прекината младост, за растурени младешки соништа. Низ неа, всушност, е даден контрастот помеѓу радоста на животот и убавината на младоста, опишани низ пролетта и росната градина, во која симболично расте цветот невен, наспроти грозоморната смрт на оваа седумнаесетгодишна партизанка. Цветот невен останува симбол на споменот на Невена Георгиева–Дуња, која загинала во нерамна борба со бугарската полиција и велешката контрачета. Бестрашниот јуриш на Невена ги соколел нејзините соборци да издржат до крај. Откако тешко ја раниле, бугарските фашисти го масакрирале нејзиното мртво тело, а отсечената глава ја набиле на кол и ја шетале низ велешките села за да се заплаши востанатиот македонски народ. За да предизвикаат страв кај граѓаните на Велес, главата на Невена целатите ја ставиле во еден централен излог.⁵

Како мотив за песна посветена на уште една млада партизанка, Бистрица Миркуловска ја зема антологиската песна *Очи* на Ацо Шопов, посветена на неговата другарка Вера Јоциќ, на која таа ѝ го пишува сонетниот акростих *Партизанка Вера*. Вера тргнала прва во јуришот против оброчот на бугарската војска и била тешко ранета.⁶ Оваа храбра партизанка, опеана од Шопов, прераснува во симбол на жена-борец, така што Бистрица, тргнувајќи од нејзината смрт, гради ореол на бесмртноста, изразен во низата на чекорење по нејзините борбени стапки. Нејзината смрт е повик до соборците – „морни, боси, гладни“, но со храброст која од срцата блика да ја продолжат борбата до победоносен крај, зашто тие се потомци на славен народ. Затоа Бистрица стихува:

„Каде врвиме – СОНЦЕ носиме!

Ајде во борба - за СВЕТА СЛОБОДА!

Другарите три дена ја носеле тешко ранетата другарка во шаторско крило, а на крајот останала нејзината порака:

„Вие борбата ќе ја доодите

Единствени ...со мене во душите...

Рацеве мои – низ вас ќе пукаат...

Ајде... Напред! Храбро Јуришајте!“

Во низата жени-борци, Бистрица ја везе песната *Гулабица леџа кон сонцејто*, посветена на најмладата жена-народен херој од НОБ – Фана Кочовска. Ранета *гулабицата* продолжила со борбата „да лета кон СОНЦЕТО ЗЛАТНО“ под закрилата на своите соборци *соколи*.

⁵ Виолета Ачкаоска, Никола Жежов, *Рейресирајќи и рейресираниите во најновата македонска историја*, Макавеј, Скопје 2005, 31-33.

⁶ Исто, 53-54.

Судбината, непокорот и хероизмот на овие момички, моми и жени-борци на нашата антифашистичка НОБ се сублимирани со многу симболичен пев во *Балада за ѝрсѝиѝе, очѝиѝе и срѝеѝиѝо*. Жените-борци, честопати биле подложени на најсурови измачувања од страна на непријателот. Заробената ранета партизанка им порачува бестрашно на крвниците да ѝ ги искршат прстите, да ѝ ги изгорат очите, да ѝ го откорнат срцето, но по секое измачување, таа со нејзиниот непокор и света борба се искачува повисоко над целатите, со пошироки хоризонти, а борбата ќе продолжи со поврело срце. Крвта што се лее за слобода, никогаш не се заборава. И тогаш кога на ранетата партизанка ѝ ги искршиле сите десет прсти, духот не можеле да ѝ го скршат:

„а таа им рекла:
- О, дури сега чувствувам
што било да се погали
оваа Земја што ме родила,
со млеко-камен што ме доила
и камен прсти што ми создала
За ТЕМЕЛ НОВ...“

Бистрица внимателно ги избира македонските жени-бисери, оние со трајни вредности – чесност, достоинство, храброст, пожртвуваност како поуки за идните поколенија. Нижејќи стихови со богати емоции, таа ја испишува македонската традиција и историја, но и историјата на жените од белите мугри македонски.

Македонската жена кај Бистрица Миркуловска е нежен цвет желен за живот, но живот достоинствен и во слобода, затоа таа е и нескршлива карпа, личност што плени и запишува епски страници со својата издржливост, бестрашност и посветеност на борбата за слобода, како долг кон татковината. За тие момички, моми, жени-борци, на кои Бистрица им посветила песни, смртта била помила од одродувањето и ропството, копнежот за слобода бил звезда водилка низ животот, а нивната жртва – светол паток за потомците.